

Creatieve aanpak ondermijning

Een inventariserend onderzoek naar de cross-over
tussen de creatieve industrie en de veiligheidssector

N. Tromp & A. Kingma

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Onderzoeksvraag	5
3. Methodologie	6
4. Resultaten	10
5. Conclusies	24
5.1 Betrokkenheid van de samenleving	25
5.2 Responsiviteit van de veiligheidssector	28
6. Bronnen: experts en kennisinstututen	32
Referenties	34

I. Inleiding

De veiligheidssector ziet zich geconfronteerd met complexe uitdagingen waar het niet direct een antwoord op heeft. De toenemende en snel veranderende georganiseerde criminaliteit en de bijbehorende ondermijning is zo'n uitdaging. Omdat het fenomeen ondermijning onzichtbaar is, is het moeilijk om daadwerkelijke groei te bepalen. Toch is men het met elkaar eens: de ondermijning neemt toe. In 2018 steeg het aantal ondermijningszaken met 16% (Jaarbericht OM op Mr. Online, 2019). Hoogleraar ondermijningsstudies Pieter Tops (Universiteit Leiden) beschrijft de recente ontwikkelingen als "sterk gegroeid; het is een verschijnsel dat domweg uit de hand is gelopen" in het tijdschrift voor de politie (Tops, 2020). Dat de groeiende ondermijning tot grotere zorg heeft geleid, blijkt ook uit het toenemende beschikbare budget voor het offensief tegen georganiseerde ondermijnende criminaliteit en het weerbaar maken van de samenleving (Rijksoverheid, 2020).

Ondermijning kan worden gezien als de verweving tussen de onder- en bovenwereld. Het verwijst naar criminele activiteiten die gebruik maken van de reguliere infrastructuur van onze samenleving, en waarvoor de facilitering slechts ten dele zelf tot crimineel gedrag gerekend kan worden. Voorbeelden van ondermijnende criminaliteit zijn: het verhuren van schuren die gebruikt blijven te worden voor wietplantages of drugslabs, het gebruik van fiches in casino's voor het witwassen van geld, en het verleiden van jongeren om hand- en spandiensten te verrichten in criminele organisaties. Veel van

dit soort praktijken maken gebruik van de onoplettendheid van dienstverleners en burgers, of van hun bereidheid tot medewerking. Ondanks het feit dat deze mensen zelf geen (hardcore) criminelen zijn en zichzelf vaak ook niet zien als criminelen, zijn ze van cruciaal belang voor de georganiseerde misdaad. Een repressieve aanpak voor deze mensen is niet altijd mogelijk en vaak zelfs contraeffectief. Steeds vaker zoekt de veiligheidssector de samenwerking op met creatieve partijen om nieuwe invalshoeken te vinden voor dit vraagstuk.

De verwevenheid van ondermijning in onze infrastructuur is niet alleen schadelijk omdat het georganiseerde misdaad mogelijk maakt, maar heeft ook "bedreigende effecten voor de samenleving" zegt Gerrit van der Burg van het College van procureurs-generaal (Mr. Online, 2019). Het realiseert oneerlijke competitie (op bijvoorbeeld de woningmarkt), wietplantages brengen een verhoogde kans op brand met zich mee, dumpingen van chemisch afval verstoren het ecosysteem en ogenschijnlijke financiële goeddoeners kopen macht in lokaal bestuur. De veiligheid en integriteit van de samenleving wordt hierdoor ondermijnd (Tops, 2020). De vraag is daarom: kan de creatieve sector helpen de verwevenheid van onder- en bovenwereld af te breken en de groei ervan te stoppen? Kunnen we burgers betrekken bij het voorkomen en bestrijden van ondermijning? Hoe kunnen we creatief nadenken over het de rol van makelaars, banken, casino's en andere partijen in dit vraagstuk?

2. Onderzoeksvraag

Om beter zicht te krijgen op waar de kansen liggen voor de creatieve industrie om bij te dragen in het tegengaan van ondermijning, en welke kennis daarvoor nodig is, is een inventariserend onderzoek uitgevoerd. In deze inventarisatie stond de volgende vraag centraal:

“Wat is er gaande aan onderzoek en innovatie op het snijvlak van de creatieve industrie en de veiligheidssector met betrekking op de preventie en bestrijding van ondermijning van de Nederlandse staat, en hoe geeft dit inzicht op de kennishiaten in dit domein?”

Met deze leidende vraag is onderzoek gedaan naar huidige publiek-private samenwerkingen (PPS) op het gebied van onderzoek en innovatie op dit thema, alsmede verkend waar de kansen voor de toekomst liggen. De resultaten dienen als input voor de kennis- en innovatieagenda op het thema Veiligheid van CLICKNL¹. De DDW (en specifiek DRIVE) bood een platform om tussentijdse resultaten te presenteren en te bediscussiëren met experts, en tevens aansluiting te zoeken bij de Embassy of Safety.

3. Methodologie

Om de bovenstaande onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden en te verdiepen, is het project uitgevoerd in twee opeenvolgende fasen.

3.1 Scan

In aanloop naar de Dutch Design Week is middels desktop research en bestaande netwerken een eerste scan gemaakt van PPS projecten op de cross-over van de creatieve industrie en de veiligheidssector op het thema 'ondermijning'. Deze projecten variëren onder andere in: initiatie van het project, het doel van het project, de betrokken disciplines, en de samenwerkingsconstructie. Alle projecten in deze scan zijn recent gestart (tussen 2015 en 2020). Op basis van een snelle analyse van deze projecten zijn relevante onderzoeksthema's geïdentificeerd.

Het DRIVE event rondom het thema 'veiligheid' dat is georganiseerd op de Dutch Design Week 2020 is gebruikt om feedback te krijgen op de eerste bevindingen. Zijn we volledig en hoe kunnen we de onderzoeksthema's verder verdiepen? Samen met hoogleraar Kees Dorst, die onder andere het Designing Out Crime center heeft opgericht en geleid in Sydney, zijn de voorlopige resultaten besproken in een gemodereerd tafelgesprek.

3.2 Verdieping

De tweede fase van het onderzoek is uitgevoerd met het doel de toekomstige onderzoeksvragen en kennishiaten van de creatieve industrie scherper in kaart te brengen om zo als concrete input te kunnen dienen voor de kennis en innovatie agenda van 2020. Om dit te bereiken zijn de onderzoeksthema's nader onderzocht aan de hand van drie onderzoeklijnen:

1. **Het in kaart brengen van wat gedaan is door creatieve partijen in NL, om te begrijpen wat de creatieve industrie hiervan kan leren en wat de kennisbehoeftes zijn.**
2. **Het onderzoeken van state-of-the art kennis van de creatieve industrie, om te begrijpen waar we staan als het gaat om kennisontwikkeling.**
3. **Het verkennen van mogelijkheden voor de toekomst, op basis van ontwikkelingen op het gebied van technologie en organisatie binnen de veiligheidssector.**

1. Het in kaart brengen van wat gedaan is door creatieve partijen in NL, om te begrijpen wat de creatieve industrie hiervan kan leren en wat de kennisbehoeftes zijn.

Deze analyse bouwt voort op de PPS scan. In de verdieping van deze scan zijn interviews uitgevoerd met experts uit de creatieve industrie over de samenwerkingsstructuur van het project, type interventies die ontworpen werden, en opvolging van de resultaten. De interviews waren semi-gestructureerd en gericht op wat de projecten en initiatieven tot een succes maakten, waar de samenwerking kwetsbaar was en hoe ze aansloten bij de vier geïdentificeerde onderzoeksthema's.

- Interview (4 december 2020) met T. Goudswaard, sociaal ontwerper en eigenaar Studio Goudswaard, over zijn ervaringen als projectleider “From the Police with Love” en NextGen, de successen en de kwetsbaarheden en een reflectie op de vier thema's.
- Interview (6 november 2020) A. de Bruijn, RIEC Midden Nederland, over de ontwikkeling van “App Ondernijning”. Hierin is de aanleiding en het doel van de app als hoofdonderwerp besproken, alsmede een discussie over de ervaring van het samenwerken binnen de veiligheidssector om tot een product te komen.

2. Een overzicht aan onderzoek dat is gedaan en loopt, om te begrijpen waar we staan als het gaat om kennisontwikkeling.

Het in kaart brengen van de state-of-the-art van kennis over de cross-overs tussen creatieve professies en veiligheidsdisciplines is gedaan in samenwerking met onderzoekers via het netwerk van Design United. Dit waren open gesprekken over de huidige kennis op dit gebied en mogelijkheden voor toekomstig onderzoek.

- Interview (4 december 2020) met D. Ozkaramanli, ontwerponderzoeker aan de Universiteit Twente, over het ontwerpen voor conflicterende belangen en reflectie hierop als creatieve professional in deze context. Meer algemeen zijn onderzoeksvragen die relevant zouden zijn voor deze cross-over verkend.
- Interview (11 december 2020) met M. Nagenborg, techniekfilosoof aan de Universiteit Twente, over omgevingsontwerpen voor veiligheid, de organisationele inbedding van innovatie, en de rol van nieuwe technologieën in het domein en hoe de culturele context vaak mede-bepaalt welke waarden tot uitdrukking komen door innovatie.

- Interview (15 oktober 2020) met K. d'Huy (TNO) over de positionering en de ervaren obstakels van het TNO Ondermijningslab. Bediscussieerd is de multidisciplinaire aanpak van het lab in samenwerking met de strafrechtketen en de relevante leerpunten van deze samenwerking die betrekking hebben op het snijvlak van de creatieve industrie en de veiligheidssector.
- Interview (18 januari 2020) met M. van den Berg (Design Lab Twente), project manager 'snuffelen aan het drugsafvalprobleem'. Onderwerp van het interview was het resultaat en het vervolg van het betreffende project en de uitdagingen die het Design Lab tegenkomt bij het samenwerken met de veiligheidssector.

Als aanvulling op de interviews heeft een review van de meest relevante papers uit de vijf design journals (Design Issues, Design Studies, International Journal of Design, The Design Journal, en She-Ji) uit de laatste vijf jaar plaatsgevonden:

- Hagan, M. (2020). Legal Design as a Thing: A Theory of Change and a Set of Methods to Craft a Human-Centered Legal System. *Design Issues*, 36(3), 3-15.
- Lee, J. J. (2020). Frame failures and reframing dialogues in the public sector design projects. *International Journal of Design*, 14(1), 81-94.

- Prendiville, A. (2018). Amplifying relationships through place and locality in the design of local government digital services. *She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation*, 4(1), 47-59.
- Schütz, F., Heidingsfelder, M. L., & Schraudner, M. (2019). Co-shaping the future in quadruple helix innovation systems: uncovering public preferences toward participatory research and innovation. *She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation*, 5(2), 128-146.

Omdat criminaliteit het centrale onderwerp is voor twee ontwerpinstituten in de wereld, i.e., Design Against Crime Center (UK) en Designing Out Crime (AU) zijn deze initiatieven nader bestudeerd.

3. Het verkennen van mogelijkheden voor de toekomst, op basis van ontwikkelingen op het gebied van technologie en organisatie binnen de veiligheidssector.

Het doel van deze analyse was het identificeren van ontwikkelingen binnen de veiligheidssector waar de creatieve sector potentieel een bijdrage zou kunnen leveren. De semi-gestructureerde interviews die zijn uitgevoerd, richtten zich op het verkennen van de ontwikkelingen (zowel mogelijkheden als obstakels) en het vinden van aansluiting bij de vier onderzoeksthema's. Daarnaast was er ruimte voor het ontdekken van nieuwe onderzoeksthema's, en het uitbreiden van reeds gedefinieerde thema's met nieuwe kennis.

- Interview (24 november 2020) met P. Huttenhuis, officier van justitie, over de aanpak van ondermijning in Zuid Limburg en de uitdagingen die worden ervaren ten gevolge van een tekortschietend begrip en netwerk van samenwerkingspartners.
- Interview (7 december 2020) met N. Vroege, docent Orde en Veiligheid MBO Rijnland, over de trends in het perspectief van de burger over haar veiligheid en haar verantwoordelijkheid, en de veranderende rol van de veiligheidssector ten gevolge van een individualistische samenleving.
- Interview (8 december 2020) met C. Aarts, sociaal cultureel werker gemeente Breda, over de relatie tussen burger, gemeente en politie in Breda met betrekking tot buurtveiligheid en ondermijning. Besproken zijn: de verantwoordelijkheid die de burger wil nemen in de Burgerwacht Breda, hoe de gemeente deze behoeftes ondersteund en waar de uitdagingen voor de toekomst liggen, met een nadruk op ondermijnende criminaliteit.
- Interview (12 januari 2021) met J. Otto, officier van justitie, waarin werd gereflecteerd op de onderzoeksthema's vanuit het perspectief van zijn rol in de veiligheidssector. De focus lag hierbij op de veranderende relatie met de burger in een individualistische samenleving en de behoefte naar duurzame samenwerkingsverbanden om ondermijning te bestrijden.

4. Resultaten

Op basis van voorgaand werk van CLICKNL, de Dutch Design Foundation, en eigen kwalitatief onderzoek, zijn 12 samenwerkingen, initiatieven en onderzoeken geselecteerd voor nadere bestudering. Het betreft projecten of programma's waarin de publieke sector samenwerkt met de private sector om tot een oplossing voor complexe problematiek binnen de veiligheidssector te komen. In sommige gevallen gaat het direct over ondermijning, in andere heeft het project relevante raakvlakken met het onderwerp ondermijning. De focus van de analyse van de projecten lag op de bijdrage van de creatieve industrie in het project, de opgedane kennis met betrekking tot de cross-over en kansen voor kennisontwikkeling, en de samenwerkingsconstructie. Hieronder een korte samenvatting van de PPS projecten die in de eerste fase van het onderzoek zijn geanalyseerd.

Hieronder een korte samenvatting van de PPS projecten die in de eerste fase van het onderzoek zijn geanalyseerd.

- WDCD/IDOLS: No minor thing (2018)
- Design Lab Twente: Snuffelen aan het drugsafvalprobleem (2018)
- Social Design Politie: From the police with love (2019)
- What if lab: Mayor meets designer (2019)
- VU/Museum Futures Lab TU Delft: Catalyst (2018-2020)
- Comenscha: Open je ogen (2016-2020)
- Lectoraat ondermijning: Burgerwacht Breda (2010-nu)
- Stichting DITSS: Stratumseind living lab (2017-nu)
- Testlab OM: 109 innovaties (2017-nu)
- RIEC MN: App ondermijning (2018-nu)
- TNO ondermijningslab (2018-nu)
- Systemic Design Lab TU Delft: Witwassen (2020-nu)

Figuur 1: een geografisch overzicht van de geanalyseerde projecten en kernorganisatoren

WDCD:No minor thing

2018

Seksuele uitbuiting, seksuele mishandeling en mensenhandel zijn vormen of signalen van georganiseerde criminaliteit.

In 2018 hebben 11 ontwerpteams, geselecteerd door de organisatie van de challenge, gehoor gegeven aan de uitdaging die in samenwerking met het OM is gestart: hoe kunnen ontwerpers een verschil maken in deze complexe, moreel beladen situaties die veelal onzichtbaar zijn? Winnende concepten zijn gekozen op basis van innovativiteit, tastbaarheid, duidelijkheid, haalbaarheid, relevantie en schaalbaarheid.

Één van deze concepten, dat zich richt op mensenhandel, is 'No place for sex trafficking'. Dit project is een voorbeeld van de mate waarop een creatieve aanpak ondermijning tegen kan gaan. Ondermijnende criminaliteit maakt gebruik van infrastructuur zoals hotels, restaurants en transportservices. No place for sex trafficking, door What The Studio, is een programma waarin werknemers uit de horeca en transportservices beloond worden voor het voorkomen van mensenhandel. Het transformeert de rol van de samenleving en de werknemer tot een belangrijke actor in deze context door niet alleen te confronteren, maar ook te informeren.

Daarnaast biedt het platform een certificatie programma aan waarin werknemers worden geleerd de signalen van mensenhandel te herkennen, en hoe zij daarop moeten handelen.

Deze cross-over is ontstaan vanuit het social design platform What Design Can Do en het Openbaar Ministerie, en gecontinueerd vanuit het programma IDOLS waarbij ook het Ministerie van Justitie en Veiligheid en de creatieve bureaus Kennisland, NonStopCollective, Circus Engelbert en Collectief SMELT betrokken waren. In de cross-over had design een rol om complexe maatschappelijke problemen met een creatieve lens aan te gaan, met een nieuw perspectief en een nieuwe aanpak. Uit de discussie na afloop van het project is het duidelijk dat welwillendheid van alle betrokken partijen een vereiste is. Deze samenwerking is in deze challenge gefaciliteerd, maar komt niet altijd tot stand, en is niet altijd duurzaam: de mate waarin de creatieve industrie zich in de veiligheidssector kan bewegen is aanleiding voor meer onderzoek.

² de ontwerpteams behoorden tot de volgende ontwerpstudio's: Design for Humanity, Non stop collective, Waarmakers, Fabrique, Reframing Studio, Royal College of Art, Dawn, What The Studio, Kummer & Herrman, Circus Engelbregt, Nicky Liebregts, en Manon van Heockel

³ zie <https://www.whatdesigncando.com/no-minor-thing-challenge/> voor een overzicht van alle projecten binnen deze challenge.

⁴ voor meer informatie, zie <https://what-the.studio/no-place-for-sex-trafficking>.

Design Lab Twente: Snuffelen aan het drugsafvalprobleem

2018

Drugsafval levert problemen op voor milieu- en volksgezondheid, maar omdat het fenomeen weinig aan de oppervlakte komt, bestaat er ook weinig systemische kennis over het probleem. Door een beter beeld te krijgen van aanvoer, lozing, productie en opslag, zou de preventie van drugsafval potentieel beter mogelijk zijn. Er bestaat meer kennis over dit probleem dan alleen de veiligheidsindustrie bezit, en het Design Lab aan de Universiteit Twente is een project aangegaan om verschillende organisaties te koppelen.

Wat levert het op om datasets te bundelen tussen verschillende organisaties? Twee studententeams, hebben zich ingezet om deze uitdaging aan te gaan, en om aan de hand van data patronen in drugsafval dumping te voorspellen. De welwillendheid van zowel de provincie, de politie en de omgevingsdienst maakte het mogelijk om tot interessante inzichten te komen. Echter, de gevoeligheid van de inzichten maakt dat kennis niet kon worden gedeeld en besproken binnen de creatieve sector. Na de korte pilot is er geen opvolging meer geweest om tot diepere resultaten te komen.

De cross-over tussen het Design Lab en de veiligheidssector is geïnitieerd door de Universiteit Twente. Onder leiding van het Design Lab, in samenwerking met lokale politie,

provincie Overijssel, en omgevingsdienst IJsselland bogen de studenten zich over het vraagstuk: hoe kan gecombineerde data bijdragen aan het effectief voorspellen van patronen omtrent drugsafval dumping? De rol van de creatieve sector om data-gedreven tot interventies te komen en verschillende perspectieven te integreren, heeft geleid tot een langdurig samenwerkingsverband tussen de omgevingsdienst en de politie.

Echter, er is een uitdaging om langdurig samen te kunnen werken en behoeften van zowel de veiligheidssector als de creatieve industrie te respecteren; enerzijds moeten gevoelige data en inzichten worden beschermd, maar anderzijds is er de behoefte om het project te verrijken met dialogen en discussies in wetenschappelijke kringen. Ook liggen er kansen om duurzame projecten en samenwerkingen tot stand te brengen. Ondanks de aansluiting van waarden van beide sectoren is dit niet evident in de mate waarin de creatieve industrie wordt betrokken bij maatschappelijke problematiek.

Social Design Politie: From the police with love

2019

Om effectief op te kunnen treden, wordt gepleit voor een politieorganisatie die meer in contact staat met de samenleving en beter haar processen kan aanpassen op actuele ontwikkelingen. Oftewel, hoe kan de politie, de grootste organisatie van Nederland, zichzelf transformeren naar een lerende organisatie waarin de mens (weer) centraal staat?

Dit vraagstuk stond centraal in het project “From the Police with Love”, waarbinnen zeven wijkagenten gekoppeld werden aan social designers om een vraagstuk binnen het eigen werk op te pakken. Los van de kwaliteit van de uitkomsten van deze zeven individuele projecten, is het succes toe te schrijven aan de aandacht die gestoken is in het ontwerpen van een inspirerende leeromgeving: tussen de koppels, maar ook met andere koppels, en zelfs met de buitenwereld via social media⁵ en op de Dutch Design Week, waar het project door de Dutch Design Foundation een platform kreeg.

Binnen dit project zijn op twee verschillende niveaus creatieve professionals betrokken: enerzijds op het niveau van het aanpakken van maatschappelijke vraagstukken (kunnen we een interventie ontwikkelen die een positieve impact genereert op bijvoorbeeld Armoede & Drugs in Eindhoven?),

als op het niveau van het ontwerpen van de samenwerking (hoe kunnen we de cross-over tussen de social designer en de politie zo vormgeven dat het transformatie van de organisatie ondersteunt?). Ondanks het succes, heeft dit programma laten zien dat er nog aanvullende kennis nodig is over het duurzaam inbedden van de resultaten en het verbinden met andere initiatieven om werkelijke systeemverandering in gang te zetten (Goudswaard, 2020).

*Figuur 2: Wijkagent Joost in gesprek met burger
bron: socialdesignpolitie.nl*

⁵ De voortgang en resultaten van dit project werden gedeeld op het instagram-account 'socialdesignpolitie': <https://www.instagram.com/socialdesignpolitie/>

What if Lab: Mayor meets designer

2019

Ondermijning is een probleem waar iedere gemeente mee te maken heeft. Elke burgemeester heeft middelen om ermee om te gaan, maar deze schieten vaak te kort bij het voorkomen van ondermijning of effectief bestrijden. Opvoeren van middelen is niet altijd de oplossing, soms helpt het om met een andere lens naar het probleem te kijken.

World Design Embassies faciliteerde in 2019 een uniek samenwerkingsverband: Vijf burgemeesters deelden urgente vragen op het gebied van veiligheid en georganiseerde criminaliteit waar geen pasklare oplossingen voor bestaan. Vijf social designers van verschillende design bureau's hebben daar gehoor aan gegeven, en hebben samen met burgemeesters gewerkt om innovatie rond deze uitdagingen te begeleiden. De vraagstukken vanuit het perspectief van de ontwerper benaderen, leverde ontwerpen op die met enthousiasme werden ontvangen en gerealiseerd, en werden gepresenteerd aan het publiek tijdens de Dutch Design Week 2019⁶.

Het initiatief is door de World Design Embassies opgezet. Bij deze cross-over waren 5 ontwerpers⁷ en 5 gemeenten⁸ betrokken. De Dutch Design Week was het platform om de

Figuur 3: Klokkenuider, Studio Daan Wubben
bron: embassy of safety

uitkomsten open te stellen voor discussie. Deze projecten illustreren hoe de creatieve industrie op kleine schaal een grote impact kan hebben. Op de cross-over zorgt de creatieve industrie voor vernieuwende perspectieven, integratie van kennis om de problemen op te lossen waar geen kant-en-klare oplossing voor bestaat. Toch rest de vraag: hoe kunnen duurzame samenwerkingsverbanden op worden gezet, waarin over een langere periode gebruik wordt gemaakt van de expertise van de creatieve professional en de kennis van de veiligheidsindustrie?

⁶ zie <https://www.worlddesignembassies.com/en/topics/burgemeester-meets-designer/> voor de uitkomst van de vijf projecten.

⁷ Vijf ontwerpbureau's: Muzus, This is BOUW, Design Innovation Group, Studio Daan Wubben en Studio 1:1.

⁸ Gilze en Rijen, Zaanstad, Tilburg, Zoetermeer, en Breda

VU/TU Delft/NEMO: Catalyst

2018 - 2020

Één van de mogelijke oplossingsrichtingen als het gaat om ondermijning, is het betrekken van de burger bij het detecteren van afwijkend gedrag. Ook is het belangrijk draagvlak te realiseren bij burgers voor potentieel toekomstige innovaties waarbij nieuwe technologie, zoals bijvoorbeeld Artificial Intelligence, wordt ingezet om ondermijning tegen te gaan. Omdat de creatieve professional potentieel een bijdrage kan leveren in het realiseren van burgerbetrokkenheid bij maatschappelijke vraagstukken en bij innovatietrajecten, is het onderzoeksproject Catalyst geselecteerd als interessante PPS om nader te bestuderen.

Het project Catalyst bracht de visie van mensen in Amsterdam-Noord en beleidsmakers samen om te beslissen over innovatie in een slimme stad. In dit project zijn drie verschillende participatie sessies uitgevoerd om inwoners de gelegenheid te geven om hun waarden uit te drukken jegens het gebruik van technologie in openbare ruimtes. Door middel van laagdrempelige interviews op straat en een spelvorm in het buurthuis konden bewoners zich uitspreken over slimme technologieën. De resultaten van dit onderzoek zijn met de publieke sector gedeeld in een theaterdialog in NEMO (Lindhout, 2020).

Catalyst was een onderzoekstraject gefinancierd door NWO binnen het programma Smart Culture/Creatieve Cities⁹. Onder leiding van F. Kupper, onderzoeker en theatermaker van het Athena Instituut VU Amsterdam, in samenwerking met het AMS instituut en het Museum Futures Lab van de TU Delft, werd nagedacht over het vraagstuk: hoe kan digitalisering in een stad worden ontwikkeld en verantwoordelijk worden geïmplementeerd? In deze crossover werd het project vormgegeven met kennis en methodieken uit de creatieve industrie (Museum Futures Lab, TU Delft) en werden technieken van creatieve professionals ingezet in het faciliteren van de dialoog tijdens de sessies (Athena Instituut VU Amsterdam. Echter, de input bleek te laat in het project om een impact te hebben (Lindhout, 2020). De vraag luidt: hoe kunnen de methodieken van de creatieve professional in een vroege fase van het project worden geïntegreerd?

⁹ project in de NWO database: <https://www.nwo.nl/en/projects/ciscccc007>

Comensha: Open je ogen

2016-2020

Ondermijning is onzichtbaar. Één oplossingsrichtingen is om ondermijning zichtbaarder te maken en de burger bewuster te maken van de schadelijke gevolgen. Dit kan op vele manieren, het is belangrijk om in deze analyse daar één van te bespreken.

In opdracht van CoMensha door stichting Open Mind is een bewustwordingscampagne gerealiseerd: dertig paar ogen en dertig verhalen van mensenslachtoffers reizen de wereld rond¹⁰. De expositie 'Open your eyes to human trafficking' is van 2016 tot 2020 te zien geweest in openbare en publieke ruimtes door heel Nederland. Een onzichtbaar probleem wordt door middel van fotografie dicht bij de samenleving gebracht.

De crossover is geïnitieerd door CoMenSha en uitgevoerd door stichting Open Mind. De fotografie werd gedaan door Ernst Coppejans en Mirjam Bekker-Stoop (Open Mind) en ontwerp van de campagne door Marketing Bureau Kellerman. CoMensha is het landelijke expertisecentrum dat zich voor de belangen van slachtoffers van mensenhandel inzet.

De rol van design in deze samenwerking is daarmee het vormgeven aan deze kennis voor de bewustwordingscampagne, en het faciliteren van een dialoog over het onderwerp. Dit laat een vrij klassieke cross-over zien tussen de veiligheidssector en de creatieve professionals.

Figuur 4: Expositie 'open je ogen'
bron: stichtingopenmind.nl

Lectoraat Ondernijning AVANS: Burgerwacht Breda

2010-nu

Omdat ondernijning per definitie verweven is met bovenwereldse infrastructuur, is het niet een probleem dat bij de samenleving evenveel speelt zoals veiligheid in de wijk, inbraken en cybercrime. Politie en overheid gaat samenwerkingen aan met de burger om deze veiligheid te waarborgen. In dit thema is de burgerwacht in Breda onderzocht, om inzicht te krijgen in hoe een duurzame samenwerking tot stand is gekomen, wat het oplevert en wat de rol van de creatieve industrie zou kunnen zijn.

De burger wil een actieve rol in het waarborgen van de veiligheid. Hoewel de impressie vaak is dat de burger niet wil participeren, wordt aangegeven aan dat er vaak ook sprake is van miscommunicatie of misinformatie (Aarts, 2020). Met succes is de burgerwacht in de afgelopen tien jaar gegroeid tot een netwerk van 5.000 mensen. In een wederkerige relatie moet de overheid recht moet doen aan de behoeften van de burger, een hand reiken zodat de samenleving wordt gezien. Zo kunnen burgers effectief georganiseerde criminaliteit signaleren, de veiligheidssector kan dit niet alleen. Dit laat zien hoe een succesvolle relatie met de samenleving kan worden aangegaan, maar dat ondernijning lastig tussen de oren te krijgen is.

In deze cross-over werkt de gemeente Breda samen met Avans University of Applied Sciences (UAS). Samen gaan zij de uitdaging aan om tot oplossing te komen voor problematiek rondom veiligheid in de buurt en cybercriminaliteit. Dit met als doel om burgers de middelen te geven gecoördineerd met de overheid samen te werken. In deze cross-over vult de creatieve industrie wetenschappelijke kennis aan bij de praktijkervaring van de gemeentelijke ambtenaren en politie om samen tot passende interventies te komen. Echter zijn ook hier, met een groot netwerk van burgers, geen definitieve antwoorden gevonden op de vraag: hoe kunnen burgers helpen om ondernijning te signaleren. Om aansluiting te vinden bij de behoeften van de samenlevingen en de veiligheidssector is meer onderzoek nodig.

Stratumseind living lab

2017-nu

De toenemende aandacht voor de potentie van publiek private samenwerkingen maakt dat dit meer als strategie wordt gezien om ondermijnende criminaliteit te bestrijden. In dit licht is ervoor gekozen om succesvolle PPS project uit te lichten die zich bevinden in de cross-over tussen de creatieve sector en de veiligheidsindustrie, met een raakvlak aan ondermijning. Één van deze initiatieven is het Stratumseind Living Lab.

De publieke ruimte zit vol met technologieën zoals camera's, verlichting, bewegings- en geluidssensoren. Hoe kan de veiligheidssector daar optimaal gebruik van maken? Het Stratumseind, een uitgaansstraat in Eindhoven, is gekoppeld aan een zogeheten 'Living Lab'. Het doel van het lab is om door middel van sensor-data informatie te verzamelen die het mogelijk maakt de sfeer en veiligheid op straat te verhogen. Onder andere wordt geëxperimenteerd hoe licht de sfeer en veiligheid van de straat kan beïnvloeden en om escalaties te voorkomen en hoe camerabeelden gecombineerd met geluidsdetectie conflicten kunnen detecteren. Er zijn ruim 20 partijen aangesloten bij dit lab, waaronder onderwijsinstellingen, bedrijven en andere belanghebbende partijen. De kruisbestuiving van kennis die over een periode van vier jaar plaatsvindt moet een strategie ontstaan om de bezoekers van de straat veilig en in goede banen te leiden.

Het Stratumseind Living Lab is als initiatief door stichting DITSS gestart gefinancierd door het NWO programma Creatieve industrie Embedded of Strategisch¹¹, in samenwerking met de gemeente Eindhoven. Beroepsexperts en bedrijven uit de regio, zoals lichtontwerpers van Philips, Sorama, en ViNotion worden betrokken om te onderzoeken hoe technologische ontwikkeling in Stratumseind toegepast kunnen worden voor een veilig straatbeeld. Vanuit de publieke sector zijn ook politie (handhaving) en VNG (delen en opschalen van de resultaten) betrokken. De kennis en methodologie van de creatieve sector wordt gebruikt om in deze samenwerking tot interventies te komen die het gewenste effect hebben. De veiligheidsindustrie is rigide, en maakt innovatie lastig, maar door iteratieve samenwerkingsverbanden te vinden is het mogelijk om effectief te interveniëren. Er liggen kansen om op een gelijke wijze kennis over ondermijning te integreren en met het repertoire van de creatieve professional een geïntegreerd perspectief te ontwikkelen.

TestLab OM: 109 innovaties

2017-nu

Om niet te verouderen in een wereld waarin ook georganiseerde ondermijnende criminaliteit zich ontwikkeld, is het belangrijk dat de veiligheidssector niet stil blijft staan. De organisaties in de sector moeten zich responsief op kunnen stellen om uitdagingen die op haar pad komen aan te kunnen gaan. Het Openbaar Ministerie heeft sinds 2017 een afdeling van haar organisatie ingericht om zich hierover te buigen.

Het TestLab OM houdt zich bezig met innovatie binnen het Openbaar Ministerie, en ziet dit als onlosmakelijk onderdeel van een gezonde organisatie. Dit deel van het OM heeft in de afgelopen 4 jaar 109 experimenten uitgevoerd (waarvan 49 zijn afgerond) om te experimenteren met innovatie van het OM. De inhoud van de experimenten varieert: van samenwerkingsverbanden hogescholen en organisaties als het TNO, digitalisering door middel van apps, trendwatching, en podcasts.

TestLab OM is deel van het Openbaar Ministerie, opgericht in opdracht van het College van procureurs-generaal. Innovatieve ideeën vind hun oorsprong vanuit de organisatie. Teams die experimenten realiseren bestaan uit zowel medewerkers van het OM als bedrijven buiten de organisatie, andere ketenpartners en de creatieve industrie: universiteiten, onderzoeksinstituten, en kunstenaars. Samen wordt de

uitdaging aangegaan om de kwaliteit en de effectiviteit te vergroten door te experimenteren en innovaties te versterken (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2018).

Experimenten die gestopt zijn, stoppen vanwege een tekort aan draagvlak of middelen. De creatieve industrie heeft de mogelijkheid zich aan te sluiten bij deze innovaties, projecten te begeleiden en te evalueren om te bepalen in hoeverre een experiment succesvol is afgerond. Hier zijn kansen voor verschillende disciplines, zoals data-driven design, kunstenaars, social design en usability design.

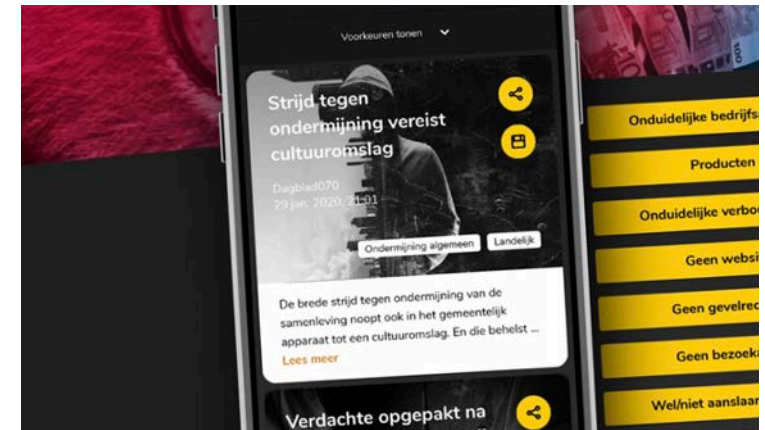
RIEC MN: App ondermijning

2018-nu

De veiligheidssector bezit veel kennis van georganiseerde ondermijnende criminaliteit en erkent tegelijkertijd dat het inzetten van andere partijen cruciaal is om ondermijning tegen te gaan. In een toenemend digitaal tijdperk, is een digitale tool één oplossing om deze kennis te communiceren (de Bruin, 2020).

Om bewustwording te vergroten over dit fenomeen is App Ondermijning ontwikkeld. Deze app bevat een quiz en een kennisbank om gebruikers te informeren en handelingsperspectief te bieden. Oorspronkelijk ontwikkeld voor keten-partners die werkzaam zijn in de aanpak van ondermijning, maar kan door iedereen die hier belangstelling naar heeft worden gedownload en gebruikt. Andere gebruikers zijn daarom werknemers in bedrijven zoals makelaars, land- en tuinbouworganisaties en het onderwijs (de Bruin, 2020). Daarnaast is de maatschappij een belangrijke actor, de samenleving kan dagelijks met ondermijning worden geconfronteerd, en moet daarom ook een rol hebben in haar bestrijding. Vanuit de veiligheidssector is de behoefte om kennis met het publiek te delen. De creatieve sector kan deze behoefte aanspreken en doet dat in dit project in de vorm van een digitaal ontwerp.

In dit samenwerkingsverband is sprake van een klassieke dynamiek tussen de opdrachtgever (RIEC Midden Nederland¹²) en de dienstverlener (MILVUM). Waar de veiligheidssector mee worstelt, kan de creatieve sector aan bijdragen, maar het initiatief komt, ook in dit project, vanuit de veiligheidssector. Daarnaast is het een uitdaging om te reflecteren op het succes van de samenwerking en de interventie.

Figuur 5: App ondermijning
bron: ondermijningapp.nl

TNO Ondernijingslab

2018-nu

Omdat ondermijning een complex en genetwerkt probleem is dat niet direct zichtbaar is, mist kennis en begrip van het fenomeen. Waar het specialisme van de veiligheidssector effectief is bij het bestrijden van bekende problematieken, schiet het te kort als gebundelde kennis nodig is en verschillende perspectieven bij kunnen dragen aan het vinden van innovatieve oplossingen.

Van handhaving tot strafoplegging; het TNO ondernijingslab werkt samen met RIECs in west en oost Brabant. Het lab bestaat uit wetenschappers van verschillende disciplines die in de context meelopen met experts uit de veiligheidssector om tot nieuwe perspectieven te komen over het probleem. De specialisaties variëren om beroep te doen op een groot bereik aan kennis: gedragswetenschappers, econometristen en technici worden ingezet om kennis op te doen over de context. Opgedane kennis wordt opgeschaald en gedeeld met veiligheidsprofessionals. De missie van het ondernijingslab is om langdurige samenwerkingsverbanden aan te gaan om de complexiteit van ondermijning aan te pakken en impact op schaal teweeg te brengen.

In de samenwerking werkt het TNO ondernijingslab in de cross-over samen met RIEC Zeeland West-Brabant, en RIEC Oost Brabant. Hierin is een netwerk van gemeentes, lokale politie, Openbaar Ministerie, belastingdienst en lokale bedrijven betrokken voor een integrale werkingswijze. Deze aanpak kent een landelijk vervolg in 2021 door aansluiting van regio's Den Haag, Amsterdam, midden Nederland en Limburg Noord. Experts van het TNO ondernijingslab kijken buiten de silo's van specialisatie en vind perspectieven om bij te dragen aan de bestaande kennis van het probleem om daarmee innovatie versneld over te brengen. Daarnaast is de rol van de creatieve industrie in deze cross-over om de resultaten tastbaar te maken en op te schalen, in interactieve spelvorm of instructie gids. Het opschalen van interventies met meerdere ketelpartners kost tijd en een aanvulling op de huidige skillset van de creatieve expert.

Systemic Design Lab, TU Delft: Witwassen in zuid Limburg

2020-nu

Het voorkomen van ondermijnende praktijken vereist innovatie van de veiligheidssector. Ondermijning transformeert en vindt telkens nieuwe methodes om de wet te ontduiken voor eigen gewin. Daarentegen heeft de veiligheidssector niet voldoende middelen om hierop in te kunnen spelen. Het vormen van strategieën om op ontwikkelingen te anticiperen valt binnen het repertoire van de creatieve professional. Omdat de intensieve en structurele samenwerking tussen beide partijen in de cross-over van belang is voor de uitkomst van een project, is het Systemic Design Lab betrokken in deze analyse.

Het systemic design lab past systemische design methodieken toe om inzicht te krijgen in complexe 'wicked' maatschappelijke problemen. In 2020 zijn zij de samenwerking aangegaan met het OM om witwaspraktijken in zuid Limburg in kaart te brengen en interventies voor te stellen om deze praktijken de voorkomen. In dit project zijn verschillende participatie technieken gebruikt om kennis te vergaren en een overzicht te krijgen van het fenomeen. Door beroepsprofessionals binnen en buiten de veiligheidssector te betrekken in het proces, wordt de oplossing deel van het ecosysteem, en wordt draagvlak gecreëerd.

De cross-over in dit project is een samenwerking tussen het Systemic Design Lab en het Openbaar Ministerie. Het systemic design lab is deel van de TU Delft en is gegrond in design methodieken uit social en systemic design om tot human-centered interventies te komen. Deze aanpak wordt toegepast om samen met het OM witwaspraktijken in zuid-Limburg aan te pakken en te voorkomen.

In het project zijn uitdagingen ervaren met de het creëren van draagvlak, met name het betrekken van belanghebbenden die geen direct belang hebben bij innovatie in dit domein, zoals notarissen, casino-eigenaren, banken en kredietverstrekkers. Om hier in de toekomst effectief in te kunnen handelen, is meer kennis nodig over het ontwerpen van processen waarin meerdere belanghebbenden inzet tonen en verantwoordelijkheid nemen

5. Conclusies

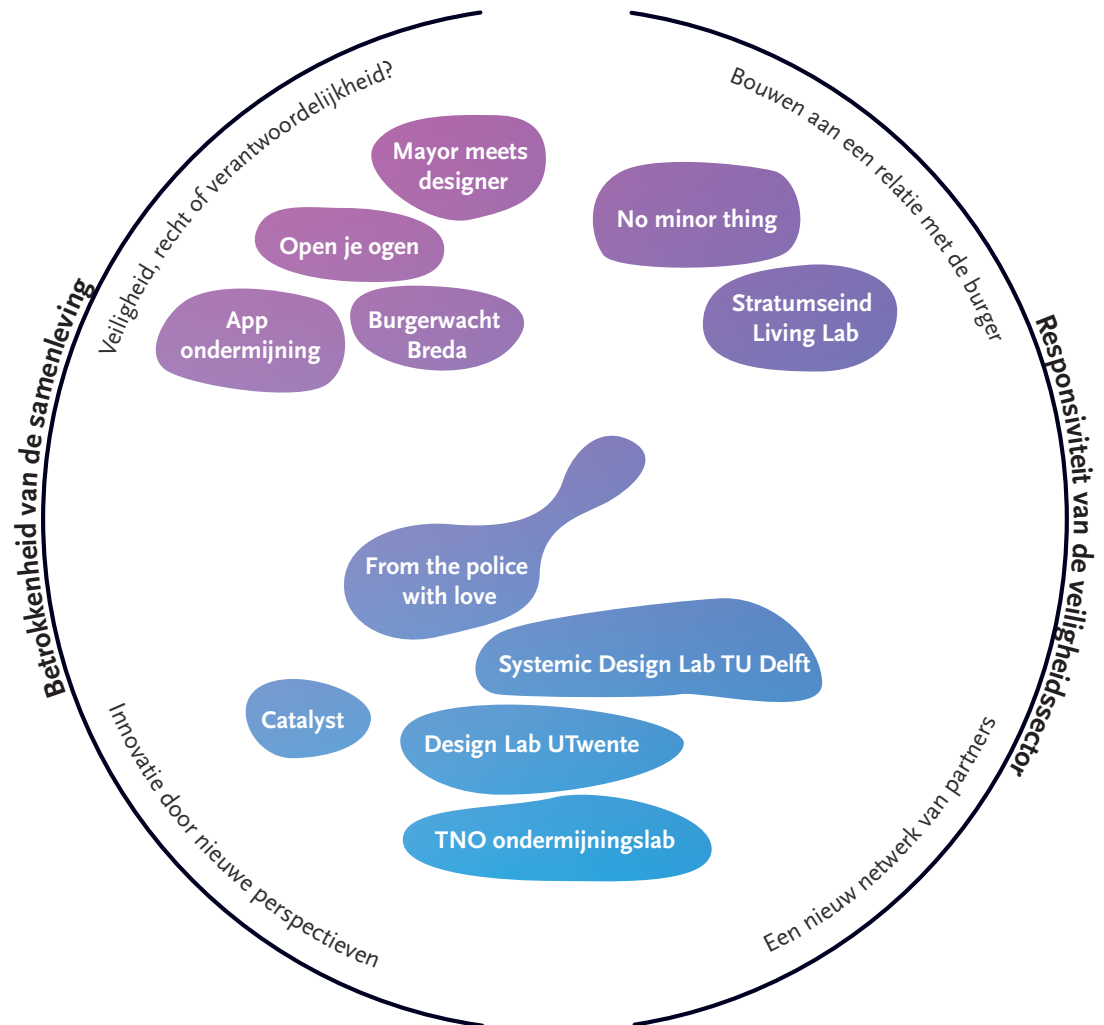
Vier Onderzoeksthema's

Op basis van de analyse van de onderzoeken en projecten op de cross-overs van de creatieve industrie en de veiligheidssector zijn vier onderzoeksthema's geïdentificeerd. Deze beschrijven transitie's in het veiligheidsdomein waar de creatieve industrie aan kan bijdragen.

1. Van veiligheid als een recht naar veiligheid als een verantwoordelijkheid
2. Van de burger als object naar het onderhouden van een relatie
3. Van een gespecialiseerde mindset naar het benutten van nieuwe perspectieven
4. Van een veiligheidssector naar een netwerk van partners.

Verdere verdieping van de onderzoeksthema's laat zien dat de ontwikkelingen van de cross-over tussen de veiligheidssector en de creatieve industrie twee belangrijke behoeftes heeft:

De betrokkenheid van de samenleving vergroten bij het realiseren van de veiligheid, en de responsiviteit van de veiligheidssector verbeteren.

Figuur 6: projecten in fase I gevisualiseerd per onderzoeksthema

5.1 Betrokkenheid vergroten van de samenleving

A. Veiligheid, recht of verantwoordelijkheid?

Ondanks dat elke burger gebaat is bij een veilige samenleving, vindt zij dat de verantwoordelijkheid ervoor voornamelijk bij de overheid ligt (o.a., Aarts, 2020). En dit is niet onbegrijpelijk. Om te voorkomen dat burgers eigen rechter gaan spelen en op heksenjacht gaan, is ons rechtssysteem geformaliseerd en opsporing en vervolging tot een juridisch beroepsproces geworden. In contrast tot andere maatschappelijke doelstellingen, zoals bijvoorbeeld duurzaamheid of sociale cohesie, werd voor het bewerkstelligen van een veilige samenleving vooralsnog weinig direct appel gedaan op de burger. Maar dat verandert. Een krimpemde overheid en de vergroeiing van criminaliteit met verschillende praktijken in onze samenleving, heeft geleid tot een besef dat de overheid het niet kan zonder hulp van de burger en private partijen. Er zijn dan ook een groeiend aantal initiatieven zichtbaar waarbij de burger in staat wordt gesteld een constructieve bijdrage te leveren aan een veilige samenleving.

Ontwerpen van rijke ervaringen en betekenis Anders dan bijvoorbeeld bij lokale onrust, overlast, of inbraken, is ondermijnende criminaliteit minder zichtbaar en ervaarbaar. Het is daarom én moeilijk te signaleren als burger zonder de juiste kennis, én het belang ervan wordt niet gevoeld. De impact van ondermijning wordt vaak pas op

lange termijn duidelijk, en raakt de burger niet direct. In de samenleving mist daarom een gevoel van urgentie, dat er wel is als criminaliteit een directe inbreuk doet op de persoonlijke veiligheid. Sterker nog, er is een lage meldingsbereidheid als het gaat om ondermijnende activiteiten. Naast het feit dat mensen het gedrag zelf niet altijd als schadelijk zien, willen ze ook niet “klikken”, hun eigen veiligheid op het spel zetten, of trekken ze in twijfel of de politie iets met de melding zal doen¹³ (Vroege, 2020). Naast repressieve middelen (zoals boetes) zet de veiligheidssector in op interventies om de kennis over ondermijning bij de burger te vergroten (e.g., Ondermijningsapp, 2020; Open je Ogen, 2020). Vaak gaan die uit van rationaliteit en bereidheid bij de burger. Maar de kracht van de creatieve disciplines zit in het kunnen verleiden (Dorst, 2020); verleiden door het maatschappelijke gewenste gedrag betekenisvoller te maken (Tromp & Hekkert, 2018).

- Wat voor interventies kunnen burgers helpen hun verantwoordelijkheid voor een veilige samenleving te ervaren en bieden tevens een gepaste¹⁴ manier om hiernaar te handelen? Wat is het repertoire van de creatieve professional hier?

Voorbeelden van relevante creatieve disciplines: design for values, service design, interactive art.

¹³ Dit laatste aspect sluit aan bij het tweede onderzoekthema “bouwen aan een relatie met de burger”

¹⁴ Dit verwijst met name naar de verschillende belangen (van slachtoffers, verdachten, melders, de samenleving) en hun conflicten.

- Hoe kan de creatieve sector mensen helpen om signalen en patronen van ondermijnende criminaliteit te herkennen?

Voorbeelden van relevante creatieve disciplines: gamification, app development.

Ontwerpen in een moreel beladen context

Ontwerpers en kunstenaars zijn goed in het inbrengen van het ervaringsperspectief. Observaties, antropologische technieken en co-design processen worden gebruikt om te begrijpen wat moet veranderen. Maar waar mensen in het algemeen wel ervaringen hebben met de context om op te reflecteren, (zoals bijvoorbeeld ervaringen met gezondheidszorg), kan dat in het veiligheidsdomein minder goed opgaan. Waar iedere burger wel eens bij de huisarts is geweest, is niet iedere burger wel eens beschuldigd van een misdaad. Daarnaast staan in geen enkel ander domein belangen van mensen schijnbaar zo haaks op elkaar als in het veiligheidsdomein (e.g., verdachte versus slachtoffer), en dus moet goed worden gereflecteerd op de trade-offs van innovaties (Nagenborg, 2020), en moeten belangen nauwkeurig worden afgewogen (Deger, 2020). Bovendien is het een context waarin een juridisch perspectief niet direct hoeft te stroken met een moreel perspectief. Handelen in lijn of strijd met de wet is niet een simpel verhaal van goed of fout (Venkatesh, 2006).

- Wat maakt de context en het systeem moreel beladen en hoe dient de creatieve professional zich hiertoe te verhouden?

Voorbeelden van relevante creatieve disciplines: design for values, design methodology, critical design.

B. Bouwen aan een relatie met de burger

Een belangrijke voorwaarde voor burgers om betrokken te worden in het tegengaan van ondermijning, of er zelf minder ontvankelijk voor te zijn, is vertrouwen hebben in de overheid en de veiligheidssector specifiek. Er zijn veel factoren die meespelen in het realiseren of afbreken van dat vertrouwen, e.g., beeldvorming in de media, maar een belangrijke sleutel ligt in de manier waarop professionals zoals politieagenten, maatschappelijk werkers en ambtenaren interacties aangaan met burgers. Daarnaast leeft het idee dat het “gat” tussen de samenleving en de overheid in het algemeen gedicht moet worden. Dus wordt er geëxperimenteerd met nieuwe rollen en functies om dichterbij elkaar te komen, maar de uitvoering ervan wordt vaak gezien als bezuinigingsmiddel (BOA's, politievrijwilligers, buurtpreventie) dan als een mensgerichte relatie (Aarts, 2020; Vroege, 2020). Zowel op procesniveau als op emotioneel vlak is hier veel ruimte voor verbetering waar de creatieve professional een rol in kan spelen.

Ruimte maken voor menselijkheid

Een van de zaken die duidelijk naar voren komt in de cross-overs, is het mensperspectief dat de creatieve professional (terug)brengt in het vraagstuk (Hagan, 2020). De veiligheidssector is opgebouwd uit strikte protocollen en procedures waarin iedereen zijn rol en mandaat kent. Het is daarmee echter ook een rigide omgeving, die voorbij kan gaan aan de menselijke ervaring. Hoe gaan we eigenlijk met elkaar om? Een van de krachten van het project 'From the Police with Love' is dat het weer ruimte bracht voor menselijk contact. "De betrokken wijkagenten waren echt geraakt." (Goudswaard, 2020). Het openbreken van de systeemwereld door kunstenaars en ontwerpers om ruimte te maken voor menselijkheid, is met name in de rigide veiligheidssector een uitdaging. Een menselijke benadering vanuit de overheid is essentieel om mensen niet van de maatschappij te doen afkeren om vervolgens een crimineel pad te kiezen. Deze richting heeft daarom een sterke preventieve werking. In het gebruik van technologie om diensten effectiever aan te kunnen bieden ligt de uitdaging deze zo vorm te geven dat deze menselijke relaties worden ondersteund (Prendiville, 2018).

- Hoe kan de creatieve sector helpen de systeemwereld van de overheid (dus ook gemeenten en andere lokale partners) helpen vermenselijken?

Voorbeelden van relevante creatieve disciplines: social design, service design, branding, participatory design.

Vormgeven van wederkerigheid

Kennis uit de commerciële sector over het ontwerpen van dienstverlening om goede klantrelaties op te bouwen kan niet één op één vertaald worden naar de maatschappelijke sector. Een burger is geen klant die koning is. Maar veel van de principes en de methoden die in de laatste decennia ontwikkeld zijn binnen de ontwerpwereld over 'usability', 'customer experience' of 'customer journeys' kunnen wel degelijk van waarde zijn in het ontwerpen van de relatie met de burger. Veel van de manieren waarop de burger nu kan bijdragen voldoen niet aan eenvoudige criteria om te zorgen dat de burger zich gehoord voelt. Daarnaast vereist het betrekken van burgers wederkerigheid. Mensen moeten niet gezien worden als bronnen van informatie, maar als 'partners in crime'. Echter, hoe dit exact kan worden vormgegeven, is nog onduidelijk. Het betrekken van burgers door bijvoorbeeld WhatsApp-buurtgroepen is niet direct effectief gebleken en heeft de potentie tot stigmatisering en discriminatie (Mehlbaum & Van Steden, 2018) en zonder duidelijkheid over de rol-, en erkenning van de behoeftes van de burger ontstaat verwarring (Schütz et al., 2019).

5.2 Responsiviteit van de veiligheidssector verbeteren

- Hoe kan de creatieve industrie haar expertise toepassen in het ontwerpen van een relatie tussen overheid en samenleving?
- Welke infrastructuren ondersteunen de communicatie tussen de overheid en de samenleving zodat zij betrokken worden en hun rol in het bestrijden van ondermijning begrijpen?

Voorbeelden van relevante creatieve disciplines: design for usability, design for experience, service design.

C. Innovatie door nieuwe methoden

Net als de andere sectoren in Nederland is de veiligheidssector sterk gespecialiseerd. Dit staat haar toe systematisch bekende problemen aan te gaan en criminaliteit te bestrijden, maar bij ondermijning is een specialistische aanpak niet toereikend. Binnen de veiligheidssector is behoefte aan begrip en overzicht van het probleem, om er effectiever op in te kunnen inspelen (Huttenhuis, 2020). De reactieve aanpak van de veiligheidssector is op dit moment niet voldoende. Er is een behoefte om gebruik te maken van nieuwe perspectieven om proactief te handelen op ontwikkelingen en ondermijning niet enkel te bestrijden, maar ook te voorkomen.

Reframing

De skill om een complex probleem te reframeen waardoor het probleem makkelijker te benaderen en op te lossen is, of waardoor er andersoortige interventies worden ontwikkeld dan de gangbare, is één van de krachten van de ontwerpende disciplines (Dorst, 2011). Holistisch werken, anticiperen op de toekomst, verschillende disciplines integreren, omdenken, het zijn allemaal manieren om een nieuw perspectief te ontwikkelen op hardnekkige problemen. De waarde hiervan wordt al volop verkend in meerdere van de geanalyseerde projecten, maar er is nog

weinig kennis over de aansluiting van nieuwe frames bij de organisatie(s). Nieuwe frames kunnen té ver af staan van de huidige manier van framing (Lee, 2020) en er is te weinig kennis over de organisatorische inbedding van de nieuwe kijk op het probleem en de gevolgen voor het werk van professionals binnen de organisatie (Goudswaard, 2020).

- Welke methoden of samenwerkingsstructuren en processen helpen om nieuwe perspectieven te ontwikkelen op ondermijning, dusdanig dat ze omarmd worden door professionals binnen de veiligheidssector?

Voorbeelden van relevante creatieve disciplines:
design thinking, ontwerpmethodologie,
systemic design, social design.

Iteratief testen en opschalen

De geanalyseerde cross-overs hebben overtuigend tot nieuwe (type) interventies geleid die mogelijkheden laten zien voor een uitbreiding op het huidige repertoire van de veiligheidssector. Kennis over structurele inbedding en opschaling van innovatie binnen de sector ontbreekt nog. “De creatieve industrie kan het probleem niet zomaar oplossen, maar innovatie versneld overbrengen” (d’Huy, 2020). Het proces van iteratief doorontwikkelen verlaagt

grootschalig risico, en biedt tevens een proces om snel te schakelen en adaptief te kunnen zijn op ontwikkelingen in de samenleving. Op deze manier kan design bijdragen aan de ontwikkeling van de veiligheidssector als lerende organisatie.

- Hoe kan aansluiting worden gevonden bij het repertoire van creatieve professionals bij bestaande systemen van de veiligheidssector zodat interventies kunnen worden opgeschaald en ingebed?
- Hoe kan de creatieve industrie bijdragen om de veiligheidssector te transformeren tot lerende organisatie?

Voorbeelden van relevante creatieve disciplines:
innovatiemanagement, ontwerpmethodologie.

D. Een nieuw netwerk van partners.

De complexiteit van ondermijnende criminaliteit betekent dat naast betrokkenheid en inzet van de overheid ook andere partners nodig zijn om patronen te herkennen die ondermijning identificeren en ontwikkeling ervan signaleren. De bereidheid tot samenwerking is een belangrijke succesfactor voor het begrijpen en bestrijden van georganiseerde criminaliteit (d’Huy, 2020). Partijen die hiervoor in aanmerking komen zijn banken, casino’s, makelaars, notarissen, opslagverhuurders, en

kredietverstrekkers, omdat hier ondermijnende praktijken plaatsvinden. Maar ook minder voor de hand liggende spelers kunnen de puzzel compleet te maken. Het delen en interpreteren van data is een belangrijke manier om effectiever in te kunnen grijpen (Design Lab, 2018).

Ontwerper als neutrale middenspeler

Ondermijning is een groot begrip, en tegelijkertijd heel lokaal, elke gemeente ondervindt de gevolgen ervan. Dit brengt uitdagingen met zich mee: individuele gemeentes zijn te klein om ondermijning structureel te bestrijden en denken in het hier-en-nu, op zoek naar snelle resultaten. Om innovatie op schaal teweeg te brengen, is het belangrijk om organisatorisch bereid te zijn om samen te werken. Door de behoeftes van elke belanghebbende te begrijpen, maar zelf geen direct belang te hebben in de sector, kunnen ontwerpers vormgeven aan het samenwerkingstraject; zogenaamd 'stewardship' (Boyer, Cook & Steinberg, 2013). Door methoden te bieden voor het proces, wordt neutrale grond gerealiseerd en draagvlak voor innovatie vergroot. Dit beschrijft de potentie van de creatieve industrie om bij te dragen aan het faciliteren en realiseren van langdurige samenwerkingen.

- Hoe kan de creatieve industrie de veiligheidssector helpen om processen te ontwikkelen waarin meerdere belanghebbenden inzet tonen en verantwoordelijkheid nemen voor ondermijning?

Voorbeelden van relevante creatieve disciplines: co-design, systemic design, strategic design, social design.

Trans-disciplinair werken

Ook design kan het niet alleen. Design heeft niet het antwoord op alle vragen die rondom het thema ondermijning worden gesteld. De creatieve industrie voegt waarde toe in het proces, door te experimenteren, en falen (het onbekende) te transformeren naar innovatie. De uitdaging ligt in het vormen van een sterk, betrouwbaar en duurzaam samenwerkingsverband binnen een gemeente of regio (Hopstaken, 2020). Samenwerkingen en PPS projecten beginnen de mogelijkheden van de cross-over te verkennen en zijn belangrijk voor een succesvolle aanpak van ondermijning.

- Hoe kan de creatieve industrie de impact van processen en samenwerkingen evalueren om te bepalen of een innovatie of samenwerking succes heeft gehad?
- Welke data is nodig om patronen te herkennen om ondermijning te identificeren en passende interventies te ontwikkelen in een netwerk van partners?

Voorbeelden van relevante creatieve disciplines: co-design, data-driven design, speculative design, behavioural design.

6. Bronnen: experts en kennisinstituten

4TU

- M. van den Berg, Design Lab Universiteit Twente en projectmanager 'snuffelen aan het drugsafvalprobleem'.
- M. Nagenborg, techniekfilosoof Universiteit Twente.
- D. Ozkaramanli, onderzoeker Universiteit Twente.
- N. Tromp, Systemic Design Lab Technische Universiteit Delft

Creatieve sector

- M. Aarnoudse, Dutch Design Foundation, What if Lab
- M.S. Bargh, Lectoraat privacy & cybersecurity Hogeschool Rotterdam
- K. Dorst, Design Out Crime research centre Sidney
- T. Goudswaard, studio Goudswaard, Social Design Politie
- K. d'Huy, TNO ondermijningslab
- B. Kokkeler, lectoraat ondermijning Avans Hogeschool
- R. Leukfeldt, lectoraat cybersecurity in het mkb, Haagse Hogeschool
- D. van Wagenberg, Dutch Design Foundation, What if Lab

Veiligheidssector

- C. Aarts, cultureel werker gemeente Breda en buurtpreventie Breda
- A. de Bruin, RIEC Midden Nederland, project 'App ondermijning'
- S. Giphart, Testlab OM
- P. Huttenhuis, Officier van Justitie Limburg
- J. Otto, Testlab OM, Officier van Justitie Noord Holland
- N. Vroege, docent orde en veiligheid MBO Rijnland, praktijkexpert politie.

Referenties

Boyer, B., Cook, J. W., & Steinberg, M. (2013). Legible Practises. *Six Stories About the Craft of Stewardship*.

Hagan, M. (2020). Legal Design as a Thing: A Theory of Change and a Set of Methods to Craft a Human-Centered Legal System. *Design Issues*, 36(3), 3-15.

Hopstaken, H. (2020). Een proactieve en preventieve aanpak van ondermijning.

Dorst, K. (2011). The core of 'design thinking' and its application. *Design studies*, 32(6), 521-532.

Lee, J. J. (2020). Frame failures and reframing dialogues in the public sector design projects. *International Journal of Design*, 14(1), 81-94.

Lindhout, R. (2020). *Meepraten over innovatie en de slimme stad*. Geraadpleegd van <https://www.nwo.nl/cases/meepraten-over-innovatie-en-de-slimme-stad>

Mehlbaum, S. L., & van Steden, R. (2018). Doe-het-zelf surveillance: Een onderzoek naar de werking en effecten van WhatsApp-buurtgroepen. (Politiekunde; Vol. 95). SDU.

Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2020). *Uitwerking breed offensief tegen georganiseerde ondermijnende criminaliteit*. Geraadpleegd op <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/11/17/ek-bijlage-tk-uitwerking-breed-offensief-tegen-georganiseerde-ondermijnende-criminaliteit>

Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2018). Met de data op orde is de basis op orde. *Data magazine*, 1(1), 22-23

Mr. Online. (2019). *Jaarbericht OM: Minder criminaliteit, meer ondermijning*. Geraadpleegd van <https://www.mr-online.nl/jaarbericht-om-minder-criminaliteit-meer-ondermijning/>

Prendiville, A. (2018). Amplifying relationships through place and locality in the design of local government digital services. *She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation*, 4(1), 47-59.

Rijksoverheid. (2020). *Extra geld voor aanpak ondermijnende criminaliteit, gevangenen en asiel*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/04/24/extra-geld-voor-aanpak-ondermijnende-criminaliteit-gevangenen-en-asiel>.

Schütz, F., Heidingsfelder, M. L., & Schraudner, M. (2019). Co-shaping the future in quadruple helix innovation systems: uncovering public preferences toward participatory research and innovation. *She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation*, 5(2), 128-146.

Social Design Politie. (2020). *From the Police with Love*. Uitgave door Politie, te downloaden op <https://www.socialdesignpolitie.nl/>

Tops, P., & Schilder, H. (2020). Naar een meervoudige aanpak van ondermijning. *Het Tijdschrift voor de Politie*, 78(7), 12-15.

Tromp, N., & Hekkert, P. (2018). Designing for society: products and services for a better world. Bloomsbury Publishing.

Venkatesh, V. (2006). Where to go from here? Thoughts on future directions for research on individual level technology adoption with a focus on decision making. *Decision Sciences*, 37(4), 497-518.